

HƏSƏN ŞİRƏLİYEV, ƏLİ ƏHMƏDOV

POLİTOLOGİYA

Ali məktəblər üçün
dərslik

Azərbaycan Respublikası Təhsil
Nazirliyi tərəfindən təsdiq
edilmişdir

Bakı - 1997

Redaktor: prof. Ə.Z. Abdullayev

Rəyçilər: fəlsəfə elmləri doktoru, prof.F.F.Ramazanov,
fəlsəfə elmləri namizədi, dos.A.Y.Vəliyev

Kitabın müqəddiməsi, 1-4, 6-10-cu fəsilləri
H.İ. Şirəliyev, 5, 11-19-cu fəsilləri
Ə.C.Əhmədov tərəfindən jazılıb

Dərsliyin çap olunmasına TEYMUR SULTANOV
sponsorluq etmişdir

Kitabda siyasətşünaslığın problemlərinin yığcam elmi şərhli verilir. Siyasi elmin fundamental kateqoriyalarının məzmunun təhlili aparıcı meylə təşkil edir. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilən "Politologiya" tədris proqramı əsasında yazılmış dərslikdə siyasi elmin müasir nailiyyətləri, başlıca nəzəriyyələri və müddəaları özünün geniş əksin tapmışdır. Azərbaycanın siyasi inkişafının reallıqları müasir elmi keçirilir.

Kitab ali məktəb müəllimləri, tələbələr, siyasət nəzəriyyəsi ilə maraqlananlar üçün nəzərdə tutulur.

H.İ.Şirəliyev, Ə.C.Əhmədov "Politologiya". Dərslik.

©Təbib" 1997 416 səh. **ISBN 5-8035-0155-7**

§080200000097 Elansız
T038(10)

HƏSƏN ŞİRƏLİYEV, ƏLİ ƏHMƏDOV

POLİTOLOGİYA

Ali məktəblər üçün
dərslik

Həsən Şirəliyev, Əli Əhmədov

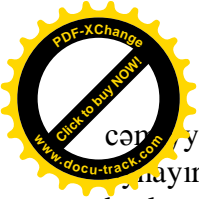
POLİTOLOGİYA

Nəşriyyat redaktoru Xeyrulla Balaxanlı
Mətbəənin direktoru Pənah Azadəliyev

Redaktor X.Balaxanlı
Korrektor K.Quliyeva
Bədii redaktor Vaqif Cəbrayilov
Texniki redaktor t.e.n., Telman Məmmədov

Yığılmağa verilmişdir 28.03.97, çapa
İmzalanmışdır 14.05.97. Kağız formatı
60x84 ¹/₁₆; ofset çap üsulu.
Fiziki ç.v.26., uçot nəşr v.21.
Sif.13, sayı 6000. Qiyməti müqavilə ilə

“Elnur-P” KM-nin mətbəəsi

Siyasət insan həyatının bütün sahələrinə təsir edir, cəmiyyətin təşkili və fəaliyyət mexanizmində olduqca mühüm rol oynayır. Hələ lap qədim dövrlərdən böyük mütəfəkkirlər dərk etmişlər. Onlar başlamışdılar ki, siyasət yalnız ən incə sənət deyil, o habelə sosial varlıq kimi insanın özünü təsdiqinin mühüm ünsürüdür. Aristotelin məşhur "siyasətdən kənar cəmiyyət yoxdur" ifadəsi nəinki tarixi təcrübədə özünü doğrultmuş, hətta daha aktual mənə kəsb etmişdir. Müasir dünya antik dövrün körkəmli zəka sahibinin sözlərini indi "siyasətdən kənar insan yoxdur" ifadəsi kimi işlətməyə tam əsas verir.

Çağdaş sivilizasiyasının inkişafının aparıcı meyllərindən biri demokratiyanın getdikcə tərəqqi etməsidir. İnsanlar hazırkı şəraitdə dövlətin təkcə təbəəsi olaraq qalmır, onlar siyasi sistemin getdikcə fəal üzvünə çevrilir, mühüm siyasi qərarların qəbul edilməsində yaxından iştirak etmək imkanı qazanır.

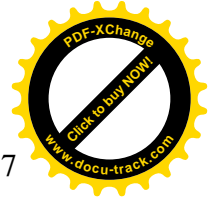
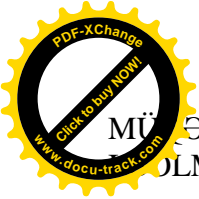
Siyasətin özündə də əhəmiyyətli dəyişikliklər baş verir. Bir yandan o kütləviləşir, vaxtilə cəmiyyətin seçmə üzvlərinin peşəsi olduğu halda, indi əhalinin bütyn təbəqələrini əhatə edir. Digər tərəfdən isə, siyasət cəmiyyət həyatının bütün sahələrinə getdikcə daha geniş nüfuz edir, iqtisadi, sosial, mənəvi inkişafın küclü amilinə çevrilir.

Həm cəmiyyətin həyatında, həm də siyasət sahəsində baş verən mühüm dəyişikliklər sosial fəaliyyət növü kimi siyasətə diqqəti artırır. İnsanlarda siyasətə, siyasi proseslərə maraq gücləndikcə onların siyasət, dövlət, onun fəaliyyət prinsipləri haqqında biliklərinin, təsəvvürlərinin zənginləşdirilməsinə ehtiyacı da artır. Vətəndaşlarının siyasi mədəniyyətinin yüksəldilməsi, onların siyasi hadisələrin və proseslərin fəal iştirakçıları kimi tərbiyə edilməsi hər bir cəmiyyətin, hər bir dövlətin başlıca vəzifələrindəndir. O, siyasi rejimin xarakterinə və qarşısında duran məqsədlərə çatmaq üsullarına uyğun olaraq əhalinin siyasi cəhətdən maariflənməsinin özünəməxsus sistemini formalaşdırır.

Müasir dünyada cəmiyyət üzvlərinin siyasi biliyinin artırılmasında, onların siyasi həyata hazırlanmasında sınaqdan çıxmış ən etibarlı vasitələrdən biri təhsil müəssisələrində siyasi biliklərin tədris edilməsidir. Politologiya fənni bu çətin və məsuliyyətli vəzifəni yerinə yetirilməsinə xidmət edir.

yanizimi, siyasi iştiracılıq və s. haqqında bilik və təsəvvürləri
düşməsi əsasında siyasi mədəniyyətin yüksəlməsinə
köməklik göstərir. Müstəqil dövlət quruluşu yolu ilə irə
demokratiya təsisatları və ənənələrini yaradaraq mənimsəyə
Azərbaycan Respublikası üçün həmin vəzifələr xüsusi əhəmiyyət
aktuallıq kəsb edir.

Təqdim edilən dərslik yuxarıda göstərilən vəzifələri praktik olaraq yerinə yetirilməsi məqsədlərinə və politologiya fənni üzrə Azərbaycan Respublikası təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş tədris proqramına uyğun olaraq hazırlanmışdır. Kitabda müasir siyasi elmin ən mühüm nailiyyətləri, başlıca müddəaları, kateqoriyaları və nəzəriyyələri Azərbaycanın siyasi inkişafının reallıqlar baxımından şərh edilir.

MÜQƏDDİMƏ.....5
BÖLMƏ. SİYASİ ELMƏ GİRİŞ.....7

I FƏSİL. POLİTOLOGİYANIN PREDMETİ7

1.Politologiyanın yaranması və tarixi təkamülü.....7
2.Politologiya nəyi öyrənir.....11
3.Politologiyanın kateqoriyaları, metodları və funksiyaları....21

II FƏSİL. SİYASİ FİKRİN İNKİŞAFININ ƏSAS MƏRHƏLƏLƏRİ28

1.Qədim dünyada siyasət və hakimiyyət haqqında təsəvvürlər.....28
2.İntibah və maarifçilik dövrlərinin siyasi ideyaları.....34
3.19-20-ci əsrlərin siyasi ideyaları.....47
4.Azərbaycan xalqının siyasi fikir tarixindən.....55

III FƏSİL. SİYASƏT

.....67

1.Cəmiyyətin siyasi həyatı.....67
2.Siyasət anlayışı.....69
3.Siyasət: mənafeələr, sərvətlər və dəjərlər.....78
4.Siyasətin subyektləri.....82

IV FƏSİL. SİYASİ HAKİMİYYƏT.....85

1.Siyasi hakimiyyət anlayışı85
2.Hakimiyyətin tipləri.....90
3.Siyasi hakimiyyətin subyektləri.....94

V FƏSİL. HAKİMİYYƏTİN DAŞIYICILARI.....100

1.Siyasi elita.....100
2.Elita nəzəriyyələri.....107
3.Siyasi liderlik.....115

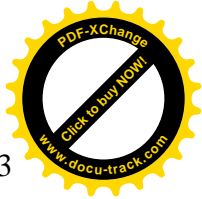
VI FƏSİL.SİYASƏTİN VƏ HAKİMİYYƏTİN SOSIAL ƏSASLARI124

1.Cəmiyyətin sosial diferensiasiyası və onun siyasi proseslərə təsiri.....124
2.Sosial siyasət.....130
Milli siyasət.....137

II BÖLMƏ SİYASİ SİSTEM VƏ TƏSİSATLAR.....145

VII FƏSİL. SİYASİ SİSTEM NƏZƏRİYYƏSİ.....145

1 Siyasi sistem anlayışı.....145

2. Müasir siyasi sistemlərin təsnifatı.....	150
3. Müasir siyasi sistemlərin müqayisəli təhlili.....	156
Azərbaycan Respublikasının siyasi sistemi.....	160
Vİ FƏSİL. DÖVLƏT	163
1. Dövlətin meydana gəlməsi.....	163
2. Dövlətin əlamətləri, funksiyaları və formaları.....	168
3. Vətəndaş cəmiyyəti və hüquqi dövlət.....	174
IX FƏSİL. SİYASİ REJİLLƏR	183
1. Siyasi rejimlərin mahiyyəti və təsnifatı.....	183
2. Totalitarizm.....	185
3. Avtoritarizm və onun dəyişilməsi meyli.....	190
4. Qeyri-demokratik rejimlərdən demokratik rejimlərə keçid.....	192
X FƏSİL. SİYASİ PARTİYALAR	195
1. Partiyaların mənşəyi və mahiyyəti.....	195
2. Partiyaların təsnifatı Partiyaların funksiyaları.....	200
3. Partiya sistemləri.....	206

III BÖLMƏ DEMOKRATIYA: ƏSAS ANLAYIŞLAR VƏ TƏSİSATLAR	213
---	-----

XI FƏSİL. DEMOKRATIYA ANLAYIŞI	213
1. Sosial hadisə kimi demokratiyanın mahiyyəti.....	213
2. Demokratiya formalarının tarixi təkamülü.....	217
3. Müasir demokratiya nəzəriyyələri.....	226
4. Demokratiyanın müasir prinsipləri və normaları Demokratiyanın formaları.....	232
5. İnsan hüquqları və azadlıqları.....	239
XII FƏSİL. PARLAMENT	245

1. Parlamentin meydana gəlməsi və tarixi təkamülü.....	245
2. Parlamentin formaları, strukturu, funksiyaları.....	249
3. Azərbaycan parlamentinin tarixi və müasir dövrü.....	256
XIII FƏSİL. SEÇKİ	260
1. Seçkinin mahiyyəti və funksiyaları.....	260
2. Seçki sistemləri.....	266

IV BÖLMƏ SİYASİ MƏDƏNİYYƏT VƏ SİYASİ SOSİALLAŞMA	275
---	-----

XIV FƏSİL. SİYASİ ŞÜUR VƏ SİYASİ MƏDƏNİYYƏT	275
1. Siyasi şüur anlayışı.....	275

2. Siyasi mədəniyyət.....	283
3. Siyasi mədəniyyətin tipləri.....	289
FƏSİL. SİYASİ İDEOLOGİYALAR.....	299
1. Siyasi ideologiya anlayışı	299
2. İdeologiyaların formaları və funksiyaları	307
3. Müasir dövrün başlıca ideoloji nəzəriyyələri və cərəyanları.....	312
XVI FƏSİL. SİYASİ SOSİALLAŞMA.....	322
1. Şəxsiyyətin siyasi sosiallaşması.....	322
2. Siyasi iştirakçılıq.....	327
3. Siyasi sosiallaşmanın mərhələləri və vasitələri.....	334

V BÖLMƏ BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR VƏ XARİCİ SİYASƏT.....	340
---	------------

XVII FƏSİL.DÖVLƏTİN XARİCİ SİYASƏT FƏALİYYƏTİ.....	340
1. Xarici siyasət anlayışı.....	340
2. Xarici siyasət və milli mənafe.....	351
3. Xarici siyasətin vasitələri.....	355

XVIII FƏSİL. BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİ	363
1. Beynəlxalq münasibətlər anlayışı.....	363
2. Beynəlxalq münasibətlərin formaları.....	369
3. Beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyələri.....	373
4. Beynəlxalq münaqişələr.....	379

XIX FƏSİL.BEYNƏLXALQ SİYASƏTİN QLOBAL PROBLEMLƏRİ.....	388
1. Müasir dünya inkişafının vəhdəti və ziddiyyətli xarakteri.....	388
2. Mühərribə və sülh alternativləri.....	397
3. Silahlanma və onun nəticələri.....	406